

Over een paar jaar zijn er geen wrakken meer

Kraakwaar om je nek

Geld verdienen met gebroken aardewerk? Ben Rongen, oftewel de 'Nederlandse Indiana Jones', draait er zijn hand niet voor om. Portret van een wrakduiker die de voorloper van Delfts Blauw in ringen en kettingen zet.

TEKST: HILDE BRINJE & MIRIAM VAN INNEMER

Eigenlijk is hij verpleegkundige, en komt hij uit Rotterdam. Maar Ben Rongens leven heeft een totaal andere wending genomen. In zijn vroege jeugd emigreerde zijn familie naar Australië, waar hij twintig jaar in de gezondheidszorg werkte. Maar toen hij tijdens een jongerenvoorlichtingsproject kennis maakte met filmwerk, ruilde hij zijn uniform in voor een camera. Een filmproject bracht Rongen naar Maleisië, waar hij nog steeds woont. In 2004 werd de Rotterdammer gevraagd een documentaire te maken over een zeventiende-eeuws wrak dat voor de kust van Maleisië lag. Die klus zorgde ervoor dat Rongen nog een keer een radicale carrièrestap zou maken.

Tijdens het filmen raakte Rongen gefascineerd door het wrak van de Wan Li. Dat is een Portugees schip dat al bijna vier eeuwen op de bodem van de Zuid-Chinese Zee ligt. Hij leerde duiken om onderwateropnamen te kunnen maken. Wat hij rondom het wrak aantroef? Duizenden handbeschilderde blauwe porseleinen borden, sommige waren nog heel, vele in scherven. Dit was fraai Chinees porselein, ooit bestemd voor de

Europese markt. Het merendeel werd na archeologisch onderzoek over meerdere musea verdeeld. Rongen bedacht een eigen bestemming voor de vele scherven en scherfjes die overbleven.

Wat is er zo bijzonder aan de borden van de Wan Li?

'Het zijn met de hand beschilderde, zeer kostbare Chinese porseleinen borden. In de eerste helft van de zeventiende eeuw kende Europa nog geen porselein. Ons Nederlandse aardewerk was veel grover. Wij noemden het Chinese porselein 'kraakwaar' of 'kraakporselein'. Dat was afgeleid van het woord *carrak*, naar de Portugese schepen die de borden naar Europa brachten. Het Nederlands verbasterde dat tot 'kraken', naar het geluid van de schepen terwijl ze op de golven dansen.'

(Rongen laat een foto van een Nederlands stilleven uit de zeventiende eeuw zien met daarin een blauwe porseleinen pot.)

'Zie je de afbeeldingen op de pot? Dat is een lotus en een symbool voor 'lang leven'. Ik heb hier een bord uit de Wan Li waar precies

dezelfde afbeeldingen op staan. Dit schilderij is tien jaar na het zinken van de Wan Li gemaakt. Andere schepen hebben Europa met hun lading dus wel bereikt. Kraak raakte zo in de mode dat Nederlanders besloten het te gaan imiteren. Tientallen jaren experimenteerden ze met allerlei ingrediënten totdat ze ook porselein konden maken en beschilderen. Zelfs de kleur blauw trachtten ze





Wie is Ben Rongen?

Geboren: 22 maart 1956, in Rotterdam

Achtergrond: Net als veel Nederlanders verhuisde de familie Rongen in de jaren 60 naar Australië. Hij ontwikkelde zich tot echte Australiër: lange blonde haren, een snor en een surfplank. In de jaren 70 werd hij verpleger, waarbij hij zich specialiseerde in het werken met kinderen met een bijzondere achtergrond. Hij begon te experi-

menteren met film om kinderen beter voor te lichten. De Maleisische regering nodigde hem uit hetzelfde te komen doen in hun land. Het project kwam nooit echt van de grond, maar Rongen begon wel films te maken. Toen hij zijn Maleisische echtgenote ontmoette, besloot hij in het Aziatische land te blijven. **Ik sprak nok Neduhlands!** Hij mag dan al

40 jaar uit Nederland vertrokken zijn, Rongen spreekt nog een behoorlijk mondje Nederlands. Gevraagd naar wat hij het meeste mist aan Nederland, antwoordt hij: 'Tompouce natuurlijk'. **Opmerkelijk:** Als cameraman en regisseur won Rongen vele prijzen. Jareniang maakte hij reclamespotjes, documentaires en bedrijfsfilms in Azië.

'Door sleepnetten van vissers verdwijnen de scheepsladingen onder het zand'

► te kopiëren. Dat is het Delfts Blauw, dat net zo beroemd werd als Chinees porselein.'

De naam van het schip, Wan Li, klinkt Chinees, niet Portugees...

'We weten niet wat de echte naam van het schip was, omdat vrijwel al het hout is vergaan. Er is dus geen naamplaat of zoiets, en de Portugezen waren niet de beste administrateurs. Maar een schip heeft een naam nodig, zelfs als het op de bodem van de zee ligt. Sten Sjöstrand, de Zweedse archeoloog die het schip eind 2003 heeft ontdekt, vernoemde het naar de Chinese keizer die begin zeventiende eeuw aan de macht was: Wan Li. Over het schip is verder weinig bekend, behalve dan dat de Portugezen het waarschijnlijk ergens in Azië lieten bouwen. Dat het Portugees is, weten we omdat er een kruis aan boord was. Ook vonden we porseleinen kruiken met een Portugees familiewapen. China maakte wel vaker maatwerk servies op bestelling.'

Wat is er met het schip gebeurd? Vergaan met man en muis?

'Daar is niets met honderd procent zekerheid over te vertellen. Het schip kan in een storm vergaan zijn. Maar ik vermoed dat er wat anders is gebeurd. Aan sporen is te zien dat de boot waarschijnlijk is geëxplodeerd. Misschien zat er een lapzwans bij het buskruit te roken, of ontstond er brand in de



De Wan Li zag er zo uit. Het was een kraak, een type zeilschip dat na 1450 werd ontwikkeld.

kombuis. Maar men vermoedt dat dit schip is opgejaagd en geënterd door Nederlanders. Nederland en Portugal vochten destijds bloedige oorlogen uit. Het ging om de heerschappij over de handelsroutes in Azië. De Portugezen, die in China zaten, konden direct van de bron het beste porselein kopen. Nederlanders moesten gebruik maken van tussenpersonen, waardoor ze de tweede keus en overblijvertjes kregen. Om toch wat kwaliteitsporselein te krijgen, kaapten ze de schepen van de Portugezen.'

Toen je het schip filmd, besloot je van de lading je nieuwe carrière te maken. Waarom?

'Aanvankelijk zou ik een documentaire maken over het schip.

Maar gaandeweg raakte ik gefascineerd door het verhaal van de Wan Li. Stukje bij beetje kwam de lading in zakken boven water en begon het grote puzzelen wat er precies was gebeurd. Aanvankelijk deden die scherven mij niet zo veel. Maar als je naast een archeoloog op het dek zit die elke keer 'wouw!' en 'moet je dit zien!' roept, dan grijpt het je vanzelf. Dat detectivewerk is echt verslavend. Ik begon over kraakwaar te lezen. Het was voor het eerst dat China en Europa op grote schaal directe handel dreven. Zo nu en dan kreeg ik een paar fragmenten van bordes. Daar prutste ik wat sieraden van om cadeau te geven aan vrienden. Iedereen was erg enthousiast, dus het begon bij mij te knagen: misschien kon ik meer met de bordes doen dan alleen maar filmen hoe ze uit zee worden gehaald.'

Ben Rongen de cameraman wordt dus Ben Rongen de schatgraver?

'Ja, ik zocht al ander werk en zag mogelijkheden. Gelukkig kon ik een bod doen op alle bordes en scherven die voor een museum waren. Het klinkt natuurlijk van lotje getikt: een lading gebroken bordes kopen. Maar zelfs kapot is dit porselein nog prachtig. Een bord bestaat uit een rand en een medaillon, dat is het middenstuk. Er staan Chinese goden op,

en symbolen van bijvoorbeeld geluk en rijkdom. Als een dergelijk afbeelding intact is, slijp ik het fragment bij en laat ik het in zilver zetten. Afhankelijk van de grootte en de vorm kun je daar manchetknopen van maken, een hanger of een paar oorbellen. Mensen vinden dat leuk, want dat betekent dat je 400 jaar geschiedenis kunt dragen. Als we ergens gaan verkopen, vliegen de schetsieraden de deur uit.'

Zijn de bordes dan zo zeldzaam?

'Ja. Maar vooral: ze zijn echt! Er is ontzettend veel Chinees 'antiek porselein' in de handel dat letterlijk gisteren is gemaakt. Vroeg kon je met infrarood licht zien hoe oud porselein echt is, maar zelfs dat kunnen ze tegenwoordig namaken. Ze gaan met een paar nieuwe bordes naar een ziekenhuis, halen die door een röntgenmachine en ineens zijn ze zogenaamd eeuwen oud. Ga maar naar de Dirt Market in Peking, daar kun je duizenden stukjes antiek kopen. Neem van mij aan: allemaal nep. Wij hebben de Wan Li opgegraven volgens de internationale regels van de archeologie.'



Ook als halssieraad krijgen 'waardeloze' scherven een nieuw leven.



In China is de vlinder (rechts) het symbool voor de onsterfelijke ziel.

Als je het serviesgoed hebt opgevist, moet je het natuurlijk nog wel schoonmaken.



De onder-waterarcheologen met hun 'buit'.

Meer dan 50.078 soeplepels

Behalve scherven van de Wan Li, verwerkt Ben Rongen in zijn sieraden ook porselein van een Chinees schip: de Desaru, die rond 1840 voor de Maleisische oostkust zank. Het porselein aan boord was niet van topkwaliteit, maar het was wel veel: in totaal 63.341 voorwerpen. Talrijk zijn de borden, kommetjes, schaalpjes en potten in allerlei afmetingen. Maar het aantal soeplepels spant de kroon: 50.078 intacte exemplaren, plus 274 lepel-scherven. Zo veel bijbehorende soepkommen had de Desaru niet bij zich. Mogelijk waren die aan boord van een ander schip.



De lepels lagen nog gestapeld in het zand.

en alles gedocumenteerd. Ik heb uren filmmateriaal, dus je kunt zien waar het vandaan komt en hoe we het naar boven haalden.'

Hoeveel borden heb je?

'Er ligt een dikke 4000 kilogram in opslag. Daar zijn hele borden bij, maar vooral veel scherven. Het lijkt erg eentonig werk, al die zakken met scherven doorvlooiën. Maar elke keer dat ik een nieuwe zak open, ben ik weer benieuwd wat ik ga vinden.'

Hoop je nog een grote schat te vinden?

'Ja, stiekem wel natuurlijk. Het is heel erg leuk om iets bijzonders te vinden, en dat doen we nog vaak genoeg. Een speciale stijl van schilderen, of een grapje van de tekenaar. Dan bel ik de leider van

de opgraving en documenteren we het. Ook kun je soms zien dat een bord op maandagochtend is gemaakt door een schilder met een kater, of dat de oven niet heet genoeg was. Omdat alles door mijn handen gaat, ben ik me gaan realiseren dat het niet alleen maar gebruiksvoorwerpen zijn. Het zijn vooral ook kunstwerken waar zeer getalenteerde mensen aan hebben zitten werken. Zo nu en dan kom ik een bord tegen waarvan ik de stijl herken. Dan weet ik: hé, het werk van die schilder heb ik eerder gezien.'

Nederland was waarschijnlijk verantwoordelijk voor het lot van de Wan Li. Ga je je geboorteland nog eens bezoeken? 'Dat is het plan. De Nederlandse ambassadeur in Maleisië heeft een

een paar manchetknopen van de Wan Li. Hij is er erg trots op. Ik denk dat wel meer Nederlanders gefascineerd kunnen raken door de kraakwaar, vooral omdat het de inspiratie was voor Delfts Blauw. Daarom ga ik deze zomer voor het eerst sinds mijn familie emigreerde terug naar Nederland. Ik had eerder in mijn leven nooit de aanvechting om te gaan. Maar omdat we kraakwaarsieraden in Nederland gaan verkopen, is het een mooie aanleiding. Prachtige symboliek: dankzij de Wan Li is mijn cirkel weer rond. Het biedt een gelegenheid om voor het eerst in veertig jaar weer eens voet op Nederlandse bodem te zetten.'

Liggen er meer scheepswrakken in de Zuid-Chinese Zee met zo'n mooie lading als de Wan Li?

'Het stikt letterlijk van de scheepswrakken langs de oostkust van Maleisië. Toen het archeologische team op zoek was naar de Wan Li, hebben ze op een stuk zee van honderd bij honderd kilometer al 130 scheepswrakken gevonden. De meeste zijn natuurlijk redelijk modern. In de Tweede Wereldoorlog zijn voor de Maleisische oostkust veel schepen vergaan. Daaronder was een Nederlandse onderzeeboot, de O16, die door de Japanners tot zinken is gebracht. Verschillende wrakken hebben porselein en keramiek als lading. Een aantal daarvan is door archeologen onderzocht. Het probleem is dat we snel moeten zijn. Doordat vissers tegenwoordig lange sleepnetten gebruiken, zijn veel ladingen vernield. Het wrak wordt door de netten kapot getrokken

en verdwijnt onder het zand. Over een paar jaar zijn er helemaal geen wrakken meer.'

De Wan Li kon dus wel eens het laatste wrak in zijn soort zijn dat wordt geborgen?

'Volgens de Unesco (de VN-organisatie voor onderwijs, wetenschap en cultuur, red.) kunnen we nog tientallen jaren scheepswrakken vinden. Maar de sleepnetten zijn echt een bedreiging. Ik ben inderdaad bang dat de ontdekking van de Wan Li wel eens de laatste keer kan zijn dat we een lading kraakwaar aantreffen die nog zo intact is.'

redactie@questmag.nl

MEER INFORMATIE

www.tradewindtreasures.biz: bekijk de sieraden van Ben Rongen.
<http://tinyurl.com/5nca8u>: over het Chinese scheepswrak Desaru, waar Rongen ook scherven van gebruikt.



De Zuid-Chinese Zee was onderdeel van de zogeheten 'maritieme zijderoute', waar iedereen altijd naar nieuwe handelscontacten zocht.